

Sobór Watykański II i prawodawstwo posoborowe

□

Do Soboru Watykańskiego II instytucja misjonarza była prawnie zharmonizowana z duszpasterstwem zwyczajnym, ale faktycznie funkcjo-nowała jakby na uboczu zwyczajnych struktur duszpasterskich. Od Soboru zaczął się nowy okres jej rozwoju, o czym zdecydowały dwa czynniki: zmieniony charakter współczesnej migracji i zapoczątkowana przez tenże Sobór odnowa Kościoła.

Począwszy od lat sześćdziesiątych migracja stała się zjawiskiem powszechnym i wielowymiarowym. Rozwiązanie problemów, jakie ona ze sobą niesie, wymaga odtąd zaangażowania Kościoła i innych społeczności w oparciu o nowe zasady i formy działania¹.

Z drugiej strony Sobór stworzył ideowe warunki dla odnowy duszpasterstwa migracyjnego, a w tym także omawianej instytucji. Poniższe rozważania ukazują drogi i etapy ewolucji misjonarza migrantów w czasie Soboru i w prawodawstwie posoborowym czyli do czasu ukazania się Kodeksu Prawa Kanonicznego w 1983 r.

§1. SOBÓR WATYKAŃSKI II

Wyrazem pastoralnego charakteru Soboru była jego tematyka związana z duszpasterstwem i organizacją duszpasterstwa, a w tym także z funkcjonowaniem duszpasterstwa migrantów. To ostatnie zagadnienie znalazło swoje miejsce w przedsoborowych wnioskach, w treści schematów dokumentów soborowych i dyskusjach ojców Soboru, wreszcie w uchwałach Soboru.

1. Predsoborowe wnioski

Niedługo po zapowiedzi zwołania Soboru² papież Jan XXIII w dniu 17 maja 1959 r. utworzył Komisję Przedprzygotowawczą, której zadaniem było opracowanie konkretnych sugestii w sprawie organizacji i tematyki przyszłego Soboru³. W wyniku konsultacji i sondażu opinii publicznej w Kościele Komisja zebrała i opracowała wnioski, stanowiące bogaty materiał do dalszych prac przygotowawczych do Soboru

4

Liczne postulaty dotyczyły zjawiska migracji i migrantów. Podkreślano w nich potrzebę definitywnego określenia zasad i norm zabezpieczających należytą opiekę duszpasterską nad tymi ludźmi⁵. Zdaniem jednych wnioskodawców zasady te należy przejąć z konstytucji "Exsul Familia"⁶, a według innych wcześniejsze normy powinny być odnowione i dostosowane do zmienionych warunków⁷. Stanowisko reformatorskie zdobyło z czasem przewagę.

Kwestię duszpasterstwa migracyjnego radzono rozwiązać w ramach zwyczajnej i nadzwyczajnej organizacji duszpasterskiej. Ten pierwszy system uznano za podstawowy⁸. Postulowano dlatego podkreślić odpowiedzialność biskupa i proboszcza za opiekę duchową nad migrantami

9

. Dla należytego uwzględnienia potrzeb odrębnych grup etnicznych domagano się tworzenia diecezji i parafii personalnych

10

.

Wielu wnioskodawców wskazało jednak, że zwyczajna organizacja duszpasterska wymaga w tym przypadku uzupełnienia poprzez system organizacji nadzwyczajnej, określonej w konstytucji "Exsul Familia"¹¹. Ten drugi system uznano za wręcz niezbędny w miejscach, gdzie napływają świeży migranci

12.

Właśnie tam konieczne jest - podkreślano - ustanowienie misjonarza migrantów,¹³ który - będąc tego samego pochodzenia i języka co migranci - zna psychikę i mentalność tych ludzi. Jego niezastąpiona rola ujawnia się zwłaszcza w dziedzinie spowiadania wiernych

14

.

Swą posługą misjonarz uzupełnia pracę miejscowych duszpasterzy¹⁵. Właściwą jemu placówką duszpasterską jest misja duszpasterska (missio cum cura animarum)

16

, choć może on kierować również innymi formami organizacji duszpasterskiej. W Jego posługiwaniu niezbędne jest unikanie przesadnego nacjonalizmu.

17

2. Schematy i dyskusje soborowe

Od 5 czerwca 1960 r., a więc od dnia ustanowienia komisji przygotowawczych, rozpoczęła się druga faza przygotowania Soboru¹⁸. Jedną z komisji - Komisja do Spraw Biskupów i Zarządu Diecezji - zajęła się między innymi studium zagadnień duszpasterstwa migrantów.

Owocem prac tej Komisji były liczne serie schematów czyli projektów dokumentów, dyskutowanych przed lub w czasie Soboru. Pierwotne schematy zawierały dosyć dużo treści na interesujący nas temat. Kolejne wersje zachowały jedynie najbardziej istotne postanowienia w tej dziedzinie, a szczegółowe propozycje odsyłało do Papieskiej Komisji do Spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego lub do kompetentnych dykasterii Kurii Rzymskiej¹⁹.

Kwestię misjonarza migrantów uwzględnił najpierw schemat dekretu "Praecipue de animarum cura quaestiones"²⁰, dyskutowany i przyjęty na posiedzeniu Komisji Centralnej (przygotowawczej) w dniach od 3-13 maja 1962 r. ²¹ W rozdziale De emigrantium cura podkreślał on znaczenie misjonarza, nazwanego tam "dobrowolnym wygnańcą". Powinien on być odpowiednio przygotowany w seminarium, między innymi w zakresie znajomości ustaw świeckich dotyczących migracji. Rekrutacją i doбором misjonarzy powinny zająć się wyspecjalizowane komisje konferencji biskupów w krajach emigracji i imigracji ²².

Według tego schematu ordynariusz miejsca ma powierzać misjonarzowi duszpasterstwo w diecezji. Władza misjonarza ma być zwyczajną i powinna obejmować migrantów do drugiego stopnia linii prostej włącznie, czyli o jedno pokolenie dłużej, niż to przewidywała konst. "Exsul Familia". Misjonarzowi należałoby powierzyć między innymi parafię mieszaną czyli personalno-terytorialną²³.

Na polecenie Komisji Centralnej schemat ten gruntownie zmieniono i przereformowano. W wyniku tych prac powstał Schema decreti "De cura animarum"²⁴. Według niego biskupi krajów emigracji mają ułatwiać swym kapłanom wyjazd, na stałe lub na określony czas, do innego kraju w celu opieki duchowej nad migrantami

²⁵

. Obowiązkiem zaś biskupów w krajach imigracji jest udzielić misjonarzowi migrantów jurysdykcji personalnej, określonej również granicami terytorialnymi. W zależności od miejscowych warunków dla opieki nad migrantami można utworzyć: parafię personalną lub mieszaną, bądź przynajmniej misję duszpasterską

²⁶

.

W roku następnym projekt ten, uprzednio gruntownie przepracowany, ukazał się jako soborowy Schema decreti "De cura animarum", aprobowany w dniu 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII²⁷. W numerze 47 mówił on o potrzebie szczególnej troski o migrantów ze strony zwykłych duszpasterzy²⁸. W następnym zaś określał on wyspecjalizowane formy opieki nad migrantami. Wskazał on przy tym na dwa podstawowe rozwiązania organizacyjne tej opieki: parafię personalną (system zwyczajny) i misjonarza migrantów (system nad-zwyczajny)

²⁹

.

Do omawianego schematu dołączono sześć dodatków, z których ostatni: Appendix sexta "De pastore cura peculiarium quorundam fidelium coetuum" określał zasady dla planowanego dyrektorium dusz-pasterstwa migrantów i innych kategorii ludzi wędrujących³⁰. Według niego misjonarz migrantów ma wykonywać swą posługę w innej diecezji na stałe lub czasowo, pozostając tam pod władzą własnego biskupa i równocześnie pod władzą ordynariusza miejsca, gdzie pełni swój urząd.

31

Do tego drugiego należy obowiązek troski o utrzymanie misjonarza i o zapewnienie mu odpowiednich warunków do wykonywania pracy apostołskiej

32

.

Według Appendix sexta misjonarz powinien otrzymać jurysdykcję personalno-terytorialną, wykonywaną pod nadzorem miejscowego ordynariusza i we współpracy z miejscowymi duszpasterzami. Owa jurysdykcja ma więc być kumulowana z władzą miejscowych proboszczów³³.

Jako formy organizacji duszpasterstwa migrantów dokument ten uznawał: parafię personalną, parafię mieszaną i misję duszpasterską³⁴. Według Appendix secunda, dołączonego również do schematu De cura animarum, formą tą mógł być również wikariat

35

.

Inną serię projektów, przygotowanych przez wspomnianą Komisję do Spraw Biskupów, stanowiły schematy dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine".

Pierwszy z nich, opracowany w 1962 r.³⁶, przewidywał trzy rozważania organizacji

duszpasterstwa migrantów: parafię personalną, posługę wikariusza współpracownika i ustanowienie misjonarza migrantów³⁷. Jak widać, eksponował on zwyczajne formy duszpasterstwa, a na dalszy plan przesunął urząd misjonarza migrantów.

Tę samą treść, nieznacznie tylko zmieniona w formie, powtarzał kolejny schemat dekretu "De episcopis ac de diocesium regimine", aprobowany 22 kwietnia 1963 r. przez papieża Jana XXIII, a następnie dyskutowany w czasie drugiej sesji Soboru (5-18 listopada 1963 r.)³⁸. W trakcie dyskusji wywiązała się kontrowersja co do parafii personalnych dla migrantów: jedni byli za ich rozwojem, a inni za ich ograniczaniem

39

Na tym tle zrodziła się kwestia rozwiązań alternatywnych w stosunku do parafii personalnych. Niektórzy Ojcowie Soboru opowiedzieli się wówczas za ustanawianiem specjalnego wikariusza parafialnego dla migrantów, a dopiero na drugim miejscu dostrzegali potrzebę mianowania misjonarza migrantów⁴⁰. Całkiem odmienne stanowisko zajęli inni biskupi, którzy dowodzili, że duszpasterstwo poprzez wikariusza współpracownika jest niewystarczające i mało skuteczne. Duchowe potrzeby migrantów można zaspokoić - ich zdaniem - tylko poprzez tworzenie parafii personalnych lub ustanowienie misjonarza migrantów⁴¹.

Dyskusja ta, toczona również poza aulą soborową, była wyrazem zmagania się dwóch tendencji, z których Jedna zmierzała do rozwiązania kwestii duszpasterstwa migrantów w ramach zwyczajnej organizacji duszpasterskiej, podczas gdy druga grupa starała się zapewnić w tej dziedzinie priorytet systemowi opieki nadzwyczajnej. W dalszej fazie obrad Sobór usiłował te tendencje pogodzić.

Na życzenie Ojców Soboru postanowiono połączyć dwa wyżej omówione schematy: "De episcopis" i "De cura animarum". W wyniku fuzji powstała kolejna seria schematów : "De pastoralis episcoporum numere in Ecclesia". Pierwszy z nich - textus prior - został aprobowany 27 kwietnia 1964 r. przez papieża Pawła VI⁴². W omawianej sprawie polecał on najpierw biskupom otoczyć specjalną opieką migrantów, którzy z racji warunków życia są częściowo lub całkowicie pozbawieni zwyczajnej opieki duszpasterskiej proboszczów

43

. Następnie wskazał on na różne sposoby rozwiązania kwestii organizacji duszpasterstwa migrantów w diecezji: posługę kapłanów etnicznych, parafię personalną specjalnego wikariusza biskupiego. Zaznaczył on przy tym, że w tej dziedzinie można zastosować jeszcze inne rozwiązania pastoralne

44

.

Nowością tego schematu było ukazanie szerszego wachlarza różnorodnych form organizacji duszpasterskiej, przy równoczesnym wyeksponowaniu posługi kapłanów etnicznych jako pierwszego sposobu duszpasterstwa migrantów.

Po soborowej dyskusji w dniach od 18 do 23 września 1964 r. schemat ten został poddany dalszej rewizji i w tym samym roku ukazał się w nieco zmienionej edycji jako textus emendatus⁴

5

. Poza dodaniem ważnego postanowienia o zadaniach konferencji biskupów w dziedzinie duszpasterstwa migrantów nowy schemat powtarzał w omawianych sprawach treść poprzednika.

W przerwie między sesjami omawiany schemat uległ dalszym modyfikacjom i na IV sesji został przedstawiony Ojcom Soboru Jako *textus recognitus*⁴⁶. W dniu 6 października 1965 r. przyjęto go jako soborowy Dekret o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele "Christus Dominus".

3. Uchwały soborowe

Wpływ Soboru Watykańskiego II na rozwój instytucji misjonarza migrantów jest zdecydowanie większy, niż wynikałoby to z relacjonowanych dotąd soborowych prac i końcowych uchwał, odnoszących się bezpośrednio do tejże instytucji.

Doniosłym jest tu najpierw fakt, że Sobór zwrócił uwagę Kościoła na współczesne zjawisko migracji, które rodzi skomplikowane problemy w życiu migrantów i różnych społeczności⁴⁷. Ustalił on również "podstawowe kryterium", określające obowiązek specjalnej troski (*peculiaris sollicitudo*) Kościoła o migrantów

⁴⁸
. Jako źródło tego obowiązku wskazał on dwa lub - w wypadku niektórych wiernych - trzy tytuły.

Pierwszym jest ten, że migranci nie mogą - ze względu na warunki swego życia - dostatecznie korzystać ze zwykłej opieki duszpasterskiej proboszczów, bądź nawet są jej całkowicie pozbawieni⁴⁹.

Drugi tytuł wynika stąd, że migranci - podobnie jak wszyscy ludzie - mają prawo do zachowania i rozwoju własnego dziedzictwa kulturowego⁵⁰. Kościół zaś, który jest powszechnym sakramentem zbawienia⁵¹, czuje się obowiązany do przekazywania wiary zgodnie z kulturą i tradycjami poszczególnego narodu czy grupy ludzkiej⁵². Dlatego również migranci mają prawo do duszpasterstwa etnicznego, uwzględniającego ich własny język, kulturę i mentalność

⁵³

W przypadku migrantów, innego obrządku w grę wchodzi jeszcze trzeci tytuł, a mianowicie prawo wiernych do zachowania wszędzie własnego obrządku.